

95 років від дня народження Юрія Павловича Оровецького

В.П. Коболев, 2025

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Київ, Україна

Минуло вже 15 років, як пішов із життя відомий вчений, доктор геолого-мінералогічних наук, член-кореспондент Міжнародної академії наук Євразії Юрій Павлович Оровецький (1930—2010). У 2010 р. на шпальтах «Геофізичного журналу» йому було присвячено дві публікації — одна ювілейна, а друга, на жаль, його пам'яті [Старостенко, Коболев, 2010; Коболев, 2010]. 15 квітня цього року виповнюється 95 років з дня його народження, тому не можемо не згадати добрим словом мого близького старшого товариша, наставника та колегу, з яким тісно співпрацював у стінах Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України.

Юрій Павлович вдома за роботою (2010 р.)

Після закінчення у 1954 р. геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка за спеціальністю «геологія», Юрій Павлович, на особисте прохання, отримав призначення на роботу до Красноярського геологічного управління Мінгео СРСР, де пройшов шлях від молодшого геолога до начальника

пошуково-знімальної партії. Працював на Східному Саяні (розвідка родовища страгетичної сировини — оптичного кварцу) і брав безпосередню участь у створенні серії геолого-тектонічних карт (масштаб 1:50 000) півночі Сибірської платформи. За відкриття родовища мідно-нікелевих руд на р. Курейка Юрій Павлович у 1958 р. був занесений у Книгу пошани Туруханської геологічної експедиції.

Після повернення у 1960 р. в Україну Юрій Павлович розпочав наукову діяльність на посаді молодшого наукового співробітника Інституту геологічних наук АН УРСР. Отриманий попередній шестирічний польовий досвід пошуково-знімальних робіт став у нагоді в подальшій, протягом півстоліття, науковій діяльності Юрія Павловича в системі Академії наук України. Під час досліджень геологічної будови Північного Приазов'я він успішно використав геофізичні матеріали інтерпретації потенціальних полів. Останнє визначило його перехід у 1961 р. до новоствореного Інституту геофізики АН УРСР, в якому він працював до виходу на пенсію у 2003 р.

На першому етапі наукові інтереси Юрія Павловича у відділі фізичних властивостей речовини Землі були зосереджені на петрографічних і петрофізичних дослідженнях інтрузивних порід Гірського Криму [Лебедев, Оровецкий, 1969 та ін.]. Результати цих досліджень склали основу кандидатської дисертації, яку він успішно захистив у 1970 р. Слід зазначити, що у 1976 р. Юрій Павлович зробив першу спробу побудови петрошвидкісної моделі Українського щита за результатами експериментальних визначень фізичних власти-

Citation: Kobolev, V.P. (2025). 95th anniversary of the birth of Yuri Pavlovych Orovetsky. *Geofizychnyi Zhurnal*, 47(3), 139—141.

Publisher S. Subbotin Institute of Geophysics of NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

востей гірських порід за високих тисків і температур.

У 1979 р. Юрій Павлович перейшов у відділ геологічних проблем глибинної геофізики, яким на той час керував академік АН УРСР А.В. Чекунов. Основним його науковим спрямуванням став мантіїний магматизм та його зв'язок із приповерхневими структурами. За результатами аналізу матеріалів геофізичних полів та їх наповнення геологічною конкретикою Юрій Павлович у 1986 р. захистив докторську дисертацію під назвою «Транскорові геофізичні аномалії та їх геологічна інтерпретація». У 1990 р. у видавництві «Наукова думка» вийшла у світ монографія «Мантіїний діапїризм», за яку він був удостоєний премії ім. В.І. Вернадського НАН України.

Поява у 1994 р. у журналі «Доповіді НАН України» статті Юрія Павловича «Гарячі пояси у докембрійській історії Східноєвропейської платформи» ознаменувала започаткування гіпотези гарячих поясів Землі (ГПЗ), як логічного продовження вивчення мантіїного діапїризму [Оровецкий, 1990]. Визнання принципово нової геотектонічної теорії відбувалося не просто: через здивування, нерозуміння і заперечення та часом гострі дискусії на вчених радах Інституту. Юрій Павлович викликав на себе вогонь з боку прихильників мобілізму, а також витримував ігнорування його розробок фіксистами.

За своєю суттю новий напрям — гіпотеза ГПЗ — розвиває вчення про механізм рифтоутворення, але дещо під незвичним кутом зору. Якщо раніше Юрій Павлович аналізував переважно кінематичний аспект явища мантіїного діапїризму, а з динамічних експлуатував лише принцип гравітаційної нестійкості речовини, то в гіпотезі ГПЗ було зроблено спробу ув'язати рифтогенез з динамікою ротаційного режиму планети. Найбільший тектонічний ефект пов'язується з полярним сплюсненням геоїда і формуванням на максимумах палеоекваторіального здуття проникних трансмантіїних зон для суб'ядерних магматичних розплавів як радіально спрямо-

ваних приекваторіальних каналів малої в'язкості. При цьому міграцію екваторіального здуття і, природно, значні зміни напруженого стану тектоносфери зумовлює полярний дрейф, який являє собою переміщення оболонки Землі по суцільній поверхні слабов'язкого суб'ядра відносно астрономічної осі обертання. Таким чином, у рамках методології мобілізму акцент з верхньої астеносфери Землі був перенесений на нижню — рідке зовнішнє ядро. Інакше кажучи, у переміщенні бере участь уся оболонка Землі в цілому в зв'язку з динамікою ротаційного режиму планети. Втім, на відміну від тектоніки літосферних плит, замість аналізу міграції її палеомагнітних полюсів досліджується просторове розміщення різновікових палеомагнітних екваторів [Коболев, 2017].

У 1996 р., після відходу у небуття академіка НАН України А.В. Чекунова, Юрій Павлович очолив відділ геологічних проблем глибинної геофізики. Отримані ним результати теоретичного та регіонального обґрунтування мантіїного діапїризму (магматичного тектогенезу) набули міжнародного резонансу. У 1999 р. одночасно у двох видавництвах (Oxford & IBN Publishing та A.A. Balkema Publishers) англійською мовою вийшла книга Юрія Павловича «Мантіїні плюми» [Orovetskiy, 1999].

Незважаючи на високу оцінку результатів досліджень за кордоном, колеги не завжди прихильно поділяли погляди Юрія Павловича. Однак він наполегливо і терпляче розширював спектр досліджень і залучав до своїх лав прихильників, серед яких опинився і я. Його блискуча професійна геологічна ерудиція і нестримна генерація нових ідей справили на мене незабутні враження. Я вдячний долі за надану можливість творчо співпрацювати з Юрієм Павловичем, який багато в чому визначив мої погляди на глобальні проблеми еволюції Землі, зокрема на структурно-тектонічну будову і еволюцію Чорного моря. Відмінною рисою Юрія Павловича завжди була захопленість новими ідеями у поєднанні з наполегливістю та прагненням доводити думку і діло до логічного за-

вершення, що сприяло успіху в усіх його справах та починаннях.

Напружена творча співпраця з Юрієм Павловичем змусила мене з головою поринути у проблеми комплексної інтерпретації сейсмічних, сейсмологічних матеріалів і даних потенціальних геофізичних полів при дослідженні глибинної будови Чорного моря та суміжних територій. І як результат — десятки спільних публікацій [Старостенко и др., 2000; Оровецкий и др., 2001б; Коболев, Оровецкий, 2002 та ін.] і захист у 2002 р. моєї докторської дисертації «Геодинамічна еволюція Чорноморської мегазападини та структур її обрамлення (за геофізичними даними)» [Коболев, 2002]. Я глибоко вдячний Юрію Павловичу за суттєву допомогу і підтримку під час роботи над дисертацією.

Наступні опубліковані результати геологічної інтерпретації різновікових палеоекваторіальних поясів Землі у більш ніж трьох десятках статей і тез доповідей [Оровецкий и др., 2001а—в, 2002а—г, 2005; Коболев, Оровецкий, 2004 та ін.] виявилися надзвичайно результативними з позиції їх практичної значущості. Саме в межах перетинання різновікових структур палеоекваторами — рифтогенних вузлів — відомі найбільші промислові скупчення вуглеводнів у різних регіонах світу. Аналіз рифтогенних вузлів як шляхів міграції глибинних флюїдів і зон розвантаження глибинної енергії дає можливість нестандартного підходу до розроблення нової стратегії пошуку вуглеводневої сировини [Коболев, Оровецкий, 2005а—в, 2010 та ін.]. У 2006 р. вийшла у світ наша монографія «Гарячі

пояси Землі». Юрій Павлович до останніх днів активно працював над розвитком гіпотези ГПЗ як нової системи поглядів на структурно-тектонічну еволюцію планети [Коболев, Оровецкий, 2007—2010; Koboлев, Orovetskiy, 2010 та ін.].

У бібліографічному списку Юрія Павловича налічується понад 200 друкованих праць, зокрема 14 монографій, опублікованих в Україні та за кордоном. Принагідно зазначу, що Юрію Павловичу був притаманний літературний хист, який він успадкував від свого батька — Павла Андрійовича, професійного журналіста, члена Спілки письменників СРСР. Про це яскраво свідчить низка його науково-популярних публікацій у таких виданнях, як літературно-мистецький журнал «Вітчизна», газетах «Вечірній Київ», «Правда України» та «Радянська Україна», громадсько-політичному тижневику «2000». При опрацюванні спільних наукових публікацій я завжди захоплювався його вимогливістю до привабливо-образного стилю послідовного і логічного викладання результатів досліджень з використанням специфічної геологічної термінології. Мабуть саме цією вимогливістю можна пояснити його виступи зазвичай за допомогою паперового носія на засіданнях Вченої ради.

З Юрієм Павловичем у мене були близькі дружні відносини. Ми багато спілкувались сім'ями, теплі стосунки з його дружиною Людмилою Максимівною та дочкою Іриною, яких обожнював Юрій Павлович, збереглися досі. Він назавжди залишиться в моїй пам'яті та в пам'яті всіх друзів і колег, всіх, хто знав і спілкувався з ним.

Список літератури

Коболев В.П. Геодинамічна еволюція Чорноморської мегазападини та структур її обрамлення (за геофізичними даними): автореф. дис. ... д-ра геол. наук. Київ, 2002, 36 с.

Коболев В.П. Земля: виртуальність тектоники плит, конформність фиксизма и мобилизма. *Геодинаміка*. 2017. № 2(23). С. 119—140.

Коболев В.П. Памяти моего друга и колле-

ги Юрия Павловича Оровецкого. *Геофиз. журн.* 2010. Т. 32. № 5. С. 159—161.

Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Новая система взглядов на структурное развитие Земли. *Докл. VIII междунар. конф. «Новые идеи в науках о Земле», Т. I*. Москва, 2007, С. 157—160.

Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Новая система взглядов на структурное развитие Зем-

- ли. *Геолог Украины*. 2009. № 4. С. 60—70.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. О контрастности понятий плейт- и плюмтектоники в Черноморском регионе. *Тезисы докл. IV междунар. конф. «Геодинамика и нефтегазоносные структуры Черноморско-Каспийского региона»*, Крым, Гурзуф, 2002, С. 85—86.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Палеоэкваториальные рифтогенные узлы и абиогенные углеводороды Малаккского архипелага. *Геология и полезные ископаемые Мирового океана*. 2010. № 4. С. 5—14.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Проблема эндогенных углеводородов рифтогенных узлов Земли. *Геология и полезные ископаемые Мирового океана*. 2005а. № 2. С. 53—68.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Ротационно-инерционный механизм развития Земли. *Общие и региональные проблемы тектоники и геодинамики. Материалы XLI Тектонического совещания. Т. I*. Москва: Геос, 2008, С. 404—408.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Ротационный рифтинг в Антарктиде. *Укр. антаркт. журн.* 2004. № 2. С. 73—81.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Эндогенные углеводороды рифтогенных узлов Земли. *Докл. НАН Украины*. 2005б. № 12. С. 124—133.
- Коболев В.П., Оровецкий Ю.П. Эндогенные углеводороды в Антарктиде (прогностическая оценка). *Укр. антаркт. журн.* 2005в. № 3. С. 44—56.
- Лебедев Т.С., Оровецкий Ю.П. *Физические свойства и вещественный состав изверженных пород Горного Крыма*. Киев: Наук. думка, 1969, 200 с.
- Оровецкий Ю.П. Горячие пояса в докембрийской истории Восточно-Европейской платформы. *Докл. НАН Украины*. 1994. № 10. С. 106—111.
- Оровецкий Ю.П. *Мантийный гуапиризм*. Киев: Наук. думка, 1990, 172 с.
- Оровецкий Ю.П. Транскоровые геофизические аномалии и их геологическая интерпретация: автореф. дис. ... д-ра геол.-мин. наук. Киев, 1986, 42 с.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П. *Горячие пояса Земли*. Киев: Наук. думка, 2006, 312 с.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Вигилянская Л.И. Восточно-Индокоеанский горячий пояс. *Доп. НАН України*. 2002а. № 9. С. 110—114.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Вигилянская Л.И. Персидско-Британский горячий пояс. *Доп. НАН України*. 2001а. № 11. С. 105—110.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Калюжная Л.Т. Днепровско-Донецкий горячий пояс. *Геофиз. журн.* 2005. Т. 27. № 6. С. 992—1004.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Старостенко В.И. Черноморская впадина в контексте идеи горячих поясов Земли. В кн.: *Геодинамика и нефтегазоносные системы Черноморско-Каспийского региона*. Симферополь: Таврия-Плюс, 2001б, С. 118—127.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Трипольский А.А., Вигилянская Л.И. Горячий пояс Гренвилл (Северная Америка). *Доп. НАН України*. 2002б. № 7. С. 124—130.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Трипольский А.А., Вигилянская Л.И. Карско-Оманский горячий пояс. *Доп. НАН України*. 2001в. № 12. С. 106—110.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Трипольский А.А., Вигилянская Л.И. Восточно-Европейско-Мозамбикский горячий пояс. *Доп. НАН України*. 2002в. № 2. С. 127—131.
- Оровецкий Ю.П., Коболев В.П., Трипольский А.А., Вигилянская Л.И. Патагоно-Аляскинский горячий пояс. *Доп. НАН України*. 2002г. № 4. С. 132—136.
- Старостенко В.И., Коболев В.П. Коллеге — 80. *Геофиз. журн.* 2010. Т. 32. № 3. С. 143—145.
- Старостенко В.И., Коболев В.П., Оровецкий Ю.П., Бурьянов В.Б., Макаренко И.Б., Легостаева О.В. Глубинное строение и геологическая природа Черноморской впадины (результаты изучения поля силы тяжести). В кн.: *Геология Черного и Азовского морей*. Киев: НАН Украины, 2000, С. 175—184.
- Kobolev, V., Orovetskiy, Yu. New system of views on the Earth structural evolution: beyond plate tectonics. *Геофиз. журн.* 2010. Т. 32. № 4. С. 67—69.
- Orovetskiy, Yu.P. (1999). *Mantle plumes*. Oxford & IBH Publishing CO. PVT. LTD, New Delhi-Calcutta, 245 p.